

Írta: Szombathelyi Szilvia

A „GYERMEKEINK VÉDELMEBEN” NYILVÁNTARTÁSI ÉS ÉRTÉKELÉSI RENDSZER SZAKMAI TAPASZTALATAI KANADÁBAN¹

A „Looking After Children” („Gyermekeink védelmében”)-projekt története Kanadában 1993-ban kezdődött el, amikor kifejlesztették és alkalmazták a gyermekvédelmi rendszer eredményeit és a prevenciót értékelő rendszert, 1996-ban vezették be teljes körűen.

A „Looking After Children in Canada” elnevezésű program általános célja, hogy elősegítse a gyermekvédelmi gondoskodás jobb minőségét, hogy a gyakorlat minél inkább gyermekközpontúvá váljon. Túl sok gyermek szenved károkat a segítőrendszerben, a legjobb szándék ellenére is. Kevés információ van a rendszer működésének eredményeiről, hogy kinek milyen mértékben segít, és hogy mi tekinthető eredménynek.

Ez a gondolatmenet alakította a kísérleti program három célkitűzését:

1., összehasonlító áttekintés az értékelési módszerek és lehetőségek kutatási eredményéről és a szakirodalomról,

2., a kanadai gyermekjóléti szolgálatok körében kérdőíves adatgyűjtés arról, hogy jelenleg milyen mérőszámokat használnak,

3., az angliai „Looking After Children” projekt értékelésénél használt mérőszámok és módszerek kanadai tesztelése.

Ez a következő kutatási összefoglaló ez utóbbira koncentrál.

A Macis lapok két típusú adatot tartalmaznak: az egyik típusú az ún. „gyakorlati adatok”. Ezek a gyerek fiatal saját történetéhez kötődnek, és a vele kapcsolatos gondozásra vonatkoznak. A másik típusú adat alkalmas az összegzésre, és lehetővé teszi olyan kérdések megválaszolását, mint például:

- A korosztályukhoz képest milyen az általános fejlettségük a gondozott gyerekeknek?
- Milyen rövidtávú eredményei vannak a gyermekvédelmi beavatkozásoknak?
- Milyen eredményei vannak hosszabb távon a gyermekvédelmi beavatkozásoknak?

Hogy ezekre válasz születhessen 1998 októberében hat megyében elkezdték a kutatást.

MÓDSZERTAN

Minta leírása:

Kanada 6 keleti tartományából választottak ki eredetileg 300 gyermeket, akiket legalább hat hónapja kiemelték a családjukból. A gyermekek közül 50-en francia anyanyelvűek.

A mintában szereplő gyerekek kormegoszlás szerint:

10-14 évesek 150-en
15 és idősebbek 150-en

¹ A „Gyermekeink védelmében” közismert nevén Macis adatlapok használatának kanadai tapasztalatairól összefoglaló tanulmány jelent meg a közelmúltban. Ezt ismerteti ez az írás.

Azért esett a választás erre a populációra, mert ezek a gyermek elég idős ahhoz, hogy döntéseket hozzanak a saját életükről, és bevonhatók a gondozásba, valamint annak értékelésébe.

Az első alkalommal az átlagéletkor 14 év volt, a módusz pedig 16 év, a második alkalommal az átlagéletkor 15 év volt, de a legtöbben a 17 évesek korosztályából kerültek ki. A 15 évesek beválasztása némileg torzított a fiatalabbak felé, de ezt az indokolta, hogy a 16 évnél idősebbek már inkább kifelé tartanak a rendszerből.

Az első alkalommal a minta elemszáma: 300, a második alkalommal: 263, a csökkenés abból következett, hogy néhányan „kiöregedtek” a gyermekvédelmi gondoskodásból.

A Macis adatlapokon külön kérdésként szerepel az etnikai hovatartozás, de a kérdés értelmezése igen eltérő, mivel van aki a vallási hovatartozását, van, aki az anyanyelvét, van, aki a nemzetiségét érti alatta. Ez módszertanilag megnehezítette a kódolást, így a kategóriákat összevonták.

További feltétel volt a mintába kerülésnél, hogy a gyermekek tartós nevelésbe vételi státuszt kapjanak, és legalább 6 hónapja legyenek a gyermekvédelmi rendszerben, hiszen ennyi idő már elegendő a gondozási terv elkészítéséhez.

Családi demográfia

Egy 1995-ös kutatás kimutatta, hogy a gyermekvédelmi rendszerbe bekerült fiatalok többnyire szociálisan izoláltak, édesanyjuk egyedülálló, rossz anyagi körülmények között élnek. A vizsgálatban szereplők adatai szintén ilyen tendenciát mutatnak. Az országos statisztikai adatok alapján ez csak a lakosság 17 százalékát jelenti. 80 százalékban a családok valamilyen szociális alapú jövedelemmel rendelkeznek. Ha ehhez hozzávesszük azok számát, akik kevesebbet keresnek évente, mint 20.000 dollár, akkor a minta 94 százalékát az alacsony jövedelmű családok gyermekei teszik ki. Az édesanyáknak csak a 27 százalékát alkalmazták, és 38 % nem tudta megnevezni a foglalkozását, illetve háztartásbeli vagy tanuló státust jelölt meg. Az anyukák kétharmada nem fejezte be a középiskolát. Az édesapákról nagyon kevés információ állt rendelkezésre, 58 %-nál nem tudták a végzettségét, 40 százaléknál a foglalkozás hiányzott, 3 %-nál ismeretlen volt az apa kiléte.

A bekerülések okai

A gondozásba vétel okaként a vizsgált gyerekek 36 százalékánál többet jelöltek meg. A leggyakrabban az elhanyagolást sorolták fel (kizárólagosan, illetve más indokkal együtt), a következő a „szülői feladatok ellátására képtelen” kategória, majd az „érzelmi/viselkedésbeli problémák a gyermeknél”, szexuális abúzus, fizikai bántalmazás.

Adatok

A vizsgálati eredmények elsődleges forrását teljes mintán, tehát 263 gyermekről kitöltött Fejlődés és feladatok Korcsoportos munkafüzet jelenti.

A kutatást megismételték 9 hónap múlva, és a két időszak adatait összehasonlították. Ez az összehasonlítás 185 főre vonatkozott, a megállapítások csak azokra érvényesek, akik mindkét alkalommal kitöltötték az adatlapokat.

A kontrollcsoportot 45 gyermek alkotta, közülük 21-en francia anyanyelvűek, kor, nem és szocioökonómiai státusuk alapján megegyeztek a vizsgált gyermekekkel.

A kutatásban felhasználták az NLSCY (ez a kanadai fiatalokra vonatkozó országos nyomon követéses vizsgálat) 10-13 évesekre vonatkozó adatait. Ezeknél az összehasonlításoknál az első körben kitöltött adatlapokat vették figyelembe.

Kérdőívek

Minden egyes gyermekről kitöltöttek egy kérdőívet, amely tartalmazta a legfontosabb adatokat a gyermek családjáról (foglalkozás, státus, jövedelem, végzettség, testvérek száma), a gyermekvédelmi rendszerben eltöltött időszakról (elhelyezések száma, ideje, véd elem bevétel oka).

A Fejlődés és feladatok kanadai változata némileg eltér a magyar korcsoportos adatlapoktól, de ugyanazokat a területeket fedi le.

EREDMÉNYEK

Egészség

A gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyerekeknél a szakirodalom általában az érzelmi egészségre sokkal inkább figyel, ugyanakkor az érzelmi és a fizikai állapot kölcsönösen befolyásolják egymást.

A gyermekvédelmi gondoskodásba bekerülők többsége rossz otthoni körülmények közül jön és ehhez gyakran rossz egészségügyi állapot társul. Jellemző a látási/hallási károsodás, legyengült immunrendszer, fejlődési rendellenesség, krónikus betegségek, intellektuális, pszichiátriai problémák, viselkedési zavarok, szexuális úton terjedő betegségek. Ugyanakkor kevés a dokumentáció, a betegségek nagy részét nem diagnosztizálják, jellemző az információk hiánya.

A bekerült gyerekek igen speciális szükségletekkel rendelkeznek veszélyezettségükből és korukból adódóan. Az újszülötteknél és a 3 év alattiaknál a csecsemőhalandóság, a fejlődési rendellenességek okoznak elsősorban problémát. A nagyobbaknál gyakran jelentkezik az immunrendszer gyöngesége, az érzelmi és viselkedésbeli problémák, majd veszélyként megjelenik az alkohol, a kábítószer, a szexuális úton terjedő betegségek. Általánosan jellemző az alultápláltság, illetve gyakori az elhanyagolás és a bántalmazás.

A szociális munkások nem mindig ismerik fel a tüneteket. Ennek több oka van: nincs anamnézis, előzmény leírás, hiányos a dokumentáció, nincs megfelelő tudásuk, nem tudják az adatokat megfelelően értelmezni, az egészségügy és a gyermekvédelem képviselői között nem megfelelő az együttműködés, szerepzavarokkal küzdenek, nem tisztázták a felelősségi körök.

A vizsgált gyermekek 91 százaléka általában jó egészségi állapotnak örvend, ez meghaladja a kontrollcsoportot 9 százalékkal. Részleteiben nézve azonban számtalan negatívum is kiderül. Az előfeltevéseknek megfelelően közel egyharmaduk jelezte, hogy jelenleg is vannak állandósult egészségügyi problémái (ugyanakkor a kérdésfeltevésnél nem volt egyértelmű, hogy pl. az allergia minek számít, ezért is torzíthatnak a kapott számok), kilenc hónappal később ez négy százalékkal csökkent.

Alapvetően kedvező kép rajzolódott ki a táplálkozást illetően, 82 százalékuk mindennap vagy szinte mindennap eszik zöldséget és salátát, a túlnyomó többség étrendje rendszeresen tartalmaz tejet, az elsődleges proteinforrást pedig a hús jelenti. Ahogy általában a tizenévesek, ők is sokat fogyasztanak chipseket és üdítőket. Ugyanakkor nem derül ki egyértelműen, hogy valóban minden lényeges étel csoport megtalálható-e rendszeresen az étrendjükben.

A testmozgásuk csak minimálisan kielégítő, de nem rosszabb, mint a korosztályos átlag. A kétharmaduk végez rendszeres testmozgást, általában sétálást vagy szabadtéri játékokat. A fiatalabbak aktívabbak az idősebeknél, a 10-14 éves csoport egy hajszálnyival megelőzi a korosztályát.

A dohányzással, alkohollal és a kábítószeresek használatával kapcsolatos kérdésre adott válaszok alapján nagyon minimális az eltérés a vizsgált csoport és a kontrollcsoport szerhasználata között. A dohányzással kapcsolatban a gondozásban lévő gyermekek 90 százaléka, az alkohalnál 83%-a, a kábítószerrel összefüggésben pedig 85 százaléka állította, hogy elegendő ismerettel rendelkezik.

Ugyanakkor a tudás nem jár feltétlenül együtt körültekintő viselkedéssel. A fiatalok nagy része használ addiktív anyagokat, és az adatok alapján ez szignifikánsan összefügg az iskolaváltoztatások számával, az új körülményeknek köszönhető stresszel.

A szexuális úton terjedő betegségekről, a szexuális orientációról és a fogamzásgátlásról a gondozott gyermekek eredményei 10 százalékkal alulmúlta a korosztályuk ismereteit. A szexuális úton terjedő betegségekről 74%-nak volt elegendő információja, a szexuális orientációval kapcsolatban 78%, a fogamzásgátlásról pedig 74% rendelkezik megfelelő ismeretekkel. Ugyanakkor a vizsgált populáció és a kontrollcsoport eredményei között lévő különbségek nem szignifikánsak. Az ismételt lekérdezés során az eredmények mindhárom kategóriában megközelítették a kontrollcsoport számait.

Tanulás

A gyermekek oktatása, nevelése általában az átlagos családok esetében ugyanolyan kiemelt fontosságú, mint a gyermekek egészsége, mivel ez meghatározza az elhelyezkedést, a fiatalok hosszabb távú kilátásait, és az életminőségét.

A korábbi kutatások szerint meglehetősen kevés figyelem esik erre a területre. A gondozásban lévő gyermekek teljesítménye az átlag alatt van, rosszak a kommunikációs képességeik, kognitív teljesítőképességük, problémamegoldó képességük és az érvelésük. Még azok a gyermekeknek is rosszul teljesítenek, akik számára biztosítottá vált a stabil családi háttér.

Gyakoriak a viselkedési problémák: nem csinálják meg a házi feladatokat, lógnak, hazudnak, megzavarják az osztályközösségét, és mindezek természetesen tükröződni fognak az eredményeikben. Minden szempontból speciális szükségleteik vannak, és a többiektől eltérő kockázatokkal néznek szembe.

A kutatás eredményei sajnos csak megerősítik ezt a képet. Az első adatfelvétel alapján a tanulási nehézségekkel küzdők aránya meghaladja az 50%-ot, ami megközelítőleg a kanadai országos átlag kétszeresét jelenti. A második alkalommal további 4% jelzett tanulási problémákat.

A mintában szereplők egynegyede nem éri el az átlagos iskolai teljesítmény szintjét. (A kontrollcsoportnál ez 5%.) Minél idősebb gyermeket nézünk, annál kedvezőtlenebbek a számok: A 10 éveseknél 8%-a teljesít alul, a 18 éveseknek azonban az 54%! Ilyen tendencia ugyanakkor nincs a kontrollcsoportnál. Két korosztály esetében van némi javulás: a 13 és a 17 évesek között.

A mintában szereplő gyerekek 91%-a kapott segítséget. A kontrollcsoport 15%-a küzd tanulási nehézséggel, és közülük mindenki kapott segítséget.

A másik meglehetősen fontos adat az iskolaváltással kapcsolatos. (ez alatt a lakóhely változtatással összefüggő iskolaváltás értjük, nem pedig a gyermek életkorából adódót)

A vizsgált gyermekeknél mindösszesen 8%-nak nem volt iskola váltása, viszont 30 százalékuk 6-nál többször került új iskolába. Ha a két időszak megfelelő adatait vetjük össze, akkor a maximum háromszori váltást 10 százalékkal kevesebben jelölték be, viszont 31-ről 36 %-ra növekedett a 4-6 iskolaváltás megjelölők aránya, a hatnál is többet változtatók száma pedig 5 %-kal emelkedett.

Gyakorlatilag száz százalékos volt a pozitív válaszok aránya, arra a kérdésre, hogy van-e megfelelő hely a tanulásra. A fiatalok 91%-át támogatják a tanulásban, és 92 százalékuk úgy érzi, hogy az iskolában is képviseli valaki az érdekeit. Ugyanakkor a vizsgált gyerekek nem minden esetben választhatnak a saját érdeklődési körüknek megfelelő tevékenységeket. Legkevésbé a zenei ambíciókat, a klubokhoz való tartozást és a sporttevékenységeket támogatják, ez valószínűleg a felszerelések árainak és a magas tagdíjnak köszönhető.

Az olvasási nehézségeket a 14 év felettiéknél vizsgálták. A megkérdezettek 92%-a megfelelően olvas ahhoz, hogy élvezni tudja a magazinokat és az újságokat, (kontrollcsoport: 100%).

Az írástudást az állásjelentkezések kitöltésével vizsgálták. Az adatlapokat a gondozásba vett fiatalok 89 százaléka lenne képes kitölteni, a kontrollcsoport itt is maximálisan teljesített. Ha a két időszak összeillő adatait vesszük figyelembe, akkor ez T1 időszakban 90%-os, T2 időszakban pedig 85%-os. A csökkenést magyarázhatja az a tény, hogy a gyerekek a második alkalommal már jobban meg tudták ítélni saját képességeiket.

Számítástechnikai tudással az adatok alapján 88%-uk rendelkezik, további 6 % most tanulja. A kontrollcsoportnál 91% válaszolt igennel, és 7% most tanulja. A többiek nem tudják használni a számítógépet.

A különbség a két csoport között nem volt nagy és nem volt szignifikáns, és az országos adatokhoz viszonyítva sem beszélhetünk lényeges eltérésekről. A felmérések alapján Kanadában rossz olvasási/írási tudással körülbelül a fiatalok 10%-a küzd, de ezen az alapvető készségek nélkül kilátástalanná válik a továbbtanulásuk, az elhelyezkedésük, a jövőjük.

A pályaválasztásról 58 százalék a 10-14 éves korosztályban még nem beszélgetett, kontrollcsoportnál ez 67%. Második alkalommal 54% jelezte, hogy legalább egyszer már szó esett erről a kérdésről.

Az idősebbeknél mindkét csoportban közel azonosak az eredmények. A fiatalok 48%-nak nincs szüksége több információra, 34 % már beszélgetett a jövőről, de további tanácsokat szeretne. A többiek még nem foglalkoztak ezzel a kérdéssel.

A gondozásba vétel előtti élmények, a kötődés kialakulatlansága, a gyakori helyváltoztatás, a meglévő szociális hátrányok és az átélt érzelmi traumák, a folytonosság hiánya sok esetben problémássá teszi az iskolai rendszerbe való beilleszkedést.

Az adatok alapján – ugyanúgy, mint az egészségügyi állapotnál – itt sem megoldott a tanárok tájékoztatása. Alapvetően a szociális munkások felelőssége, hogy ezek az információk eljussanak a tanárokhoz, hogy a szülőkkel együtt a pedagógusok is felkészülhessenek a várható problémákra.

Identitás

Az identitás egy egész életen át tartó önmeghatározás, egy személyes mítosz, amely integrálja a múltunkat, a jelenünket és a jövőnket. Az alapját különböző közösségekhez való tartozás jelenti. Ilyen közösség a család, vallási közösség, etnikai közösség, de beletartozik az iskola, a munkahely, bármiféle szervezet, hivatal vagy csoport, ami szerepet játszik az egyén életében.

A közösségek folyamatosan azonosítják, identifikálják az egyént, elhelyezik a világban, szerepmintákat, választásokat, értékeket mutatnak, tapasztalatokat örökítenek át.

Az identitás mindezt a tudást magában foglalja, csakúgy, mint saját, belső értékeinket, magunkból fontosnak ítélt és lényegtelennek tartott vonásainkat. Egy folyamatos dialógus a világ és az egyén között.

A családjukból, saját közösségükből kiszakított gyermekek egy bizonytalan világgal és bizonytalan jövővel néznek szembe. Nem világos a múltjuk, sok esetben hiányzik a megerősítés, a támogatás, a valakihez való tartozás. Ez a bizonytalanság manifesztálódik a gyermekeknél gyakran tapasztalt csekély identitástudatban, illetve alacsony önbecsülésben. Gyakran találkoznak a visszautasítottság, a bűntudat és a düh érzéseivel.

Bizonytalanok, hogy a nevelőcsaládhoz vagy a saját családjukhoz tartoznak-e, kihez kell lojálisnak lenniük, melyik értékrendet, milyen mintát kell követniük.

Alakulhatnak úgy a körülmények, hogy a közvetlen találkozás a gyermek családtagjaival nem szolgálja a gyermek érdekeit, de a múlt és a gyökerek felfedezéséhez – ha megvalósítható – akkor a család, a rokonság, a testvérek a legjobb forrás.

A gondozásban lévő gyermekeknek csak az 55 százaléka tudta felsorolni megközelítőleg az összes családtagját. Három százaléka nem tud megnevezni egyetlen családtagot sem a biológiai családjából. A két mérést összevetve egy enyhe emelkedés volt tapasztalható a összes családtag felsorolásánál és volt némi csökkenés a negatív válaszok között is.

A gyerekek családjukhoz fűződő meglehetősen ambivalens viszonyát mutatja a „szeretnél-e többet tudni a családoдрól” kérdésre adott válasz. A megkérdezettek kicsivel több, mint a fele úgy véli, hogy eleget tud a családjáról, ez a szám a második méréskor minimálisan csökkent. Azok száma, akik szeretnék többet megtudni a családjukról, de egy későbbi időpontban, nyolcra tíz százalékra emelkedett.

A költözések és a diszkontinuitás miatt különösen fontos, hogy a gyermekek rendelkezzenek élettörténet-könyvvel, fotókkal. A kérdések arra vonatkoztak, hogy milyen dokumentációja van az eddigi életüknek. A válaszok igen megoszlottak kor szerint. A 10-14 évesek 2/3-a, a 15 éve feletti 60 százaléka állítja, hogy elegendő fotó és információ áll rendelkezésére a múltjáról. De ez azt is jelenti, hogy a 10-14 éves csoport 26 %-a és a 15 éve feletti 40 százaléka nem tud felmutatni képeket, írásos emlékeket az eddigi életéről. A második alkalommal az információval nem rendelkezők száma lecsökkent a kisebbeknél 20 százalékra, a nagyobbaknál pedig további három százalékot emelkedett. A fiatalabbak természetesen jobban hozzáférhetnek ezekhez az információkhoz, de mindenesetre, erre jobban kellene figyelni.

Az identitás lényeges része az öndefiníció, az önelfogadás, az egyén saját életének, körülményeinek megértése. A kutatás során megkérték a gyerekeket, hogy magyarázzák el, miért vannak itt, milyenek voltak a bekerüléskor a körülményeik.

A gondozásba vett gyermekek 84 százaléka el tudta magyarázni, miért van itt, 8 százalék egyáltalán nem tudta, további 8 százalék pedig bizonytalan volt. Mindezek mellett közel egyharmaduk többet szeretet volna a bekerüléséről megtudni, beszélgetni. A második megkérdezésnél hat százalékkal többen tudták megmagyarázni bekerülésük okát, és eltűnt a nem válasz.

Természetesen az, hogy el tudják magyarázni a bekerülésük okait, nem jelenti azt, hogy valóban nyugodtan beszélnek róla. A válaszokból kiderült, hogy a gyerekek majdnem fele kényelmetlenül érezte magát, amikor erről kellett beszélnie.

Egy olyan országban, ahol sok a bevándorló, lényeges kérdés az anyanyelv elsajátítása, az etnikai gyökerek megismerése. Szinte minden gyermeknek lehetősége nyílt az anyanyelv elsajátítására és a kulturális háttérük megismerésére, de idetartozik, hogy a felmérésbe bekerült gyerekek túlnyomó része nagyvárosokban él, ahol soka bevándorló család. A gyerekek kicsivel több, mint az egynegyede más etnikumi nevelő szülőknél él.

Az egészséges személyiség feltételezi a pozitív önképet és reális önértékelést. A szakirodalom alapján várt kedvezőtlen kép sajnos beigazolódott. Mindösszesen 46 % adott pozitív választ az önértékelésre vonatkozóan, ez ugyan jelentősen javult a második

lekérdezéskor (59 %-ra), de ez még mindig lehangoló mutató. A pozitív önkép kialakulásában meghatározó a szerepe mindenkinek, aki a gyermekért felelősséggel tartozik. A megkérdezett gyermekek nagy többsége úgy látja, hogy a nevelőjük többé-kevésbé érdeklődik sorsuk iránt, és sok megerősítést is kapnak.

Családi és közösségi kapcsolatok

A köztudatban még mindig él az a kép, hogy a gyermekvédelmi beavatkozás oka a nem megfelelő anyai gondozás, szeretet eredménye. Az apák a kenyérkeresők, az ő feladatuk elsősorban a család anyagi biztonságának megteremtése, a gyermeknevelés az anyák felelőssége. Ugyanakkor statisztikailag kétségbevonhatatlan tény, hogy az egyszülős modellekből kikerülő gyermekek sokkal nagyobb eséllyel válnak maguk is egyedülállónak, munkanélkülivé, rosszabbak lesznek az egészségügyi és iskolai eredményeik – de ezért vajon csak az anya tehető felelőssé?

Megdöbbenítő és elszomorító a gondozásba vett gyermekek válasza arra a kérdésre, hogy születésüktől fogva hány ember viselte gondjukat. Hozzá kell tenni, hogy a kitöltőknek nem volt egyértelmű, hogy a nevelőszülőket fejenként kell-e számolni, de ezzel együtt is elgondolkodtató az eredmény. A gyermekek 13%-a 1, illetve 2 gondozót jelölt meg, 3-4 gondozót 23 százalékuk, 5-9 gondozót pedig 36 százalékuk. 13% válaszolta, hogy 10 vagy a feletti a gondozójuk száma, a 13% pedig nem tudta megmondani.

A két időszakot összehasonlítva, mutatkozik meg igazán az értelmezési nehézség, mivel a felmérés második alkalmával a gyerekek egyötöde kevesebb gondozót jelölt meg, mint az először, és csökkent azok száma is, akik nem tudták megmondani a gondozóik számát.

A kutatást megelőző évben 69 százaléknál nem volt változás az elhelyezésben, 22 százaléknál 1 változás volt, 10 százaléknál 2 vagy több. A két időszak között az észlelhető csekély változás viszont a több megszakítás felé tolta el az arányokat.

A havi találkozások száma alacsony. Az édesanyával és a testvérekkel való találkozása volt a legmagasabb (50 % és 55%), további rokoni kapcsolatok 43%, az édesapa: 27%, anyai nagyszülők: 22%, korábbi nevelőszülők: 13%, apai nagyszülők: 12%.

Soha nincs kapcsolat:

Apai nagyszülők 52%

Korábbi nevelőszülők 51%

Édesapa 47%

Anyai nagyszülők 38%

Édesanya 21%

Egyéb rokonok 14%

Testvérek 13%

A megismételt lekérdezés során a „legalább havi kapcsolattartás” növekedett az anyánál és a testvéreknél. Meglepő módon náluk ezzel párhuzamosan növekedett a „soha” kategória is. A „legalább havonta egyszer találkozik” kategória nem változott az apánál és a korábbi nevelőszülőknél, de csökkent az apai nagyszülőknél, csakúgy, mint a „soha” kategória.

Függetlenül attól, hogy van-e egy támogató család, vagy bármilyen más kapcsolat, minden fiatalnak szüksége van egy olyan személyre, akihez fordulhat krízishelyzetben (a szülőknél és a nevelőszülőknél kívül). A megkérdezett gyerekek 87 százaléka tudott megnevezni egy ilyen személyt, majd a későbbi mérésnél már 93 százalék.

Egy segítőkész, támogató személy mellett fontos, hogy legyen egy olyan „bázis”, ahol segítik a fiatalt. Ez különösen lényeges a rendszerből kikerülő fiataloknál, ezért itt az idősebb csoportra koncentráltak a kutatók. A gyerekek 77 százaléka tud olyan helyet, ahol bármikor

szívesen látják. A többi válasz megoszlása: gyakran van: 11%, időnként: 6%, nincs: 4%, nem tudja: 2%. A „mindig szívesen fogadnak” állítás alakulása a két időszak között 85%-ra növekedett, ezzel együtt a „nincsen/nem tudja” 4%-ra csökkent.

A családi kapcsolatok kialakításában, újraélesztésében és szociális bázis kialakításában nagy szerep jut a dokumentációs csomagnak, de még mindig komoly hiányokkal kell számolni.

Ápoltság, viselkedés

A legtöbbjük (93 százalék) külső megjelenése a korosztályukhoz igazodott, saját maguk is megvoltak elégedve, és ez megegyezett a korosztály véleményével is, 86 százaléknak volt megfelelő ruházata speciális alkalmakra is. A két felmérés között nem változott igazán ez az arány.

78 százalék viselkedése nem okoz általában problémát a felnőttek és a gyermekek között, ez a kontrollcsoport 96 %-hoz képest alacsony.

32 százalék jelölte meg, hogy nagyon könnyen megérteti magát a környezetével, a korosztályos érték 62%, 26 százaléknak voltak kisebb kommunikációs problémái és 4 % jelzett komoly gondokat. A második alkalommal jelentősen fejlődés mutatkozott.

Érzelmi és magatartásbeli fejlődés

A szakirodalom szerint a gyermekvédelmi gondoskodásban lévő gyerekek egyharmada-fele mentális problémákkal küzd. Ezek gyakran nem megfelelően dokumentált pszichikai és/vagy viselkedési problémák, akut és krónikus mentális problémák, amelyek általában a gondozásba vétel előtti életszakaszhoz kötődnek.

Az előzetes várakozásoknak megfelelően rosszabb eredmények születtek az átlagos populációnál:

	„Macis	Kontrollcsoport
Nincs érzelmi/ viselkedésbeli problémája:	23%	73%
Kisebb problémával küszködik:	31%	18%
Orvosi beavatkozást igénylő probléma:	33%	7%
Speciális beavatkozást igénylő probléma:	14%	0%

Kilenc hónappal később némileg nőtt a kisebb problémával rendelkezők száma, és csökkent az orvosi beavatkozást igénylők száma.

A felnőttekkel/nevelőszülőkkel való kapcsolatra, a bizalomra, ennek fizikai megjelenésére vonatkozó kérdésekre a legtöbb válasz egyértelműen pozitív volt. A bizalomra vonatkozó kérdésre az adatlapos mintából 36 százalék jelölte meg az „egyértelműen rám jellemző” kategóriát, a kontrollcsoport 47 százalékával szemben. A többi kérdésnél egész közel volt egymáshoz a két csoport eredménye, a pozitív válaszok aránya 50 százalék körül volt.

A vizsgált gyermekek általában jó kapcsolatban vannak a társaikkal, a válaszok alapján az országos átlagtól nem térnek el, 40 százalék jelölte meg, hogy könnyen barátkozik és sikerül is megtartani ezeket a barátságokat. A megkérdezett gyerekek közel fele nem tartja magát szegénylősnek. Második alkalommal minden kategóriában visszaesés mutatkozott meg, kivéve a szegénylősségre vonatkozó kérdést, ami konstans maradt.

A viselkedési mutatószámok kialakításánál Achenbach munkáját vették alapul. A négy felállított kategória: „az iskolában vagy otthon gyakran kerülök bajba, mert nem fogadok szót, megzavarom a többieket”, „gyakran vagyok dühös, és gyakran elvesztem a fejem”,

„szoktam másokkal veszekedni”, „lopás, vandalizmus”. A lehetséges válaszok: jellemző, eléggé jellemző, kicsit igaz, egyáltalán nem igaz.

Az első kérdésnél 37 százalék jelölte meg, hogy nem jellemző rá. A kontrollcsoportnál ez 60 százalék. Az országos adatoknál némileg másként tették fel a kérdést, arra voltak kíváncsiak, hogy vannak-e problémák az iskolában, ott 71 % válaszolt egyértelmű nemmel.

A verekedésekkel és a lopással hasonló a helyzet. A gondozott gyermekek csupán 56 százaléka utasította el a verekedéseket és a lopásokat, ez alul múlja a kontrollcsoport és az országos átlag válaszát.

A „gyakran vagyok dühös és veszítem el a fejem” állításra a gondozott gyermekek legnagyobb számban a „kicsit igaz” állítást jelölték meg, ez 37 százalék. A két legnegatívabb és a legpozitívabb választ megközelítőleg a gyermekek 20 százaléka írta be. A kontrollcsoportban a legpozitívabb választ jelölték meg a legtöbben, körülbelül 36%, és a leginkább elutasítottak a skála negatív végpontja bizonyult.

A gyermeket ért abúzus, legyen az szexuális visszaélés, fizikai bántalmazás, lelki terror vagy elhanyagolás, gyakran internalizált tüneteket okoz. Általában a hatásuk hosszú távú, nemes korfüggő. Kilenc állítást sorol fel a kutatás, annak megállapítására, hogy a gyermekek szenvednek-e internalizált problémákkal:

„táplálkozási zavar”, „túlzott aggodás”, „gyakori fejfájás és egyéb fájdalmak”, „alvászavarok”, „izzadás, ágybavizelés”, „levertség”, „szorongás különböző helyzetektől”, „szándékosan önbántalmazás”, „aggódás a jövő miatt”.

Általánosságban kevesebben jelölték meg a „nem jellemző” választ és többen tartották magukra jellemzőnek a felsorolt tüneteket a gondozott gyerekek közül, mint a kontrollcsoportban. Az országos adatok alapján a 10-13 éves populáció fele, a kutatás alapján pedig a kontrollcsoport fele érzi időnként szomorúnak vagy levertnek magát, szemben a gondozott gyermekkel, ahol kétharmados arányt realizáltak.

Néhány indikátor esetében nem volt lényeges eltérés az átlaghoz képest, illetve némileg kedvezőbb alakultak, mint a kortársaiknál. Ilyen volt az étrenddel, az izzadással, a szorongással, az önbántalmazással kapcsolatos kérdés.

A legtöbb gyermek aggódik valami miatt, pl. az iskola, a barátok, a kinézetük miatt. Ebben a kategóriában messze elmaradnak korosztályuktól. 17 százalékuk jelölte meg, hogy általánosságban aggódik, a kontrollcsoport 4 százaléka tartotta magára nézve igaznak ezt az állítást. Még kontrasztosabba vált a különbség, amikor a jövővel kapcsolatos kérdésre adott válaszokat hasonlították össze. A gondozott gyermekek 37 százaléka nem aggódik a jövője miatt szemben a kontrollcsoport 60%-val, 18 százalék pedig egyértelműen szorong a jövője miatt, míg ez a kontrollcsoportnál csak 2 százalék. A különbségek szignifikánsak voltak.

Ha a gyerekek nem tudják kifejezni a félelmeiket, akkor azok internalizálódnak, és olyan pszichoszomatikus tünetekben manifesztálódhatnak, mint például fejfájás, hátfájás, derékfájás. A vizsgált populáció 11 százaléka számolt be rendszeres tünetekről, míg a kontrollcsoportban nem volt olyan gyermek, akinek hasonló panaszai lettek volna. Egyértelműen a gondozásba vett gyermekek 37 százaléka, a kontrollcsoport 51 százaléka utasította el.

A két felmérés között ez a terület javulást mutat. A jövővel kapcsolatos aggodások és a testi panaszokra vonatkozó kérdés kivételével a többi indikátornál csökkent az „egyértelműen jellemző” kategória, a legnagyobb növekedés a „egyértelműen nem jellemző” és a „kicsit jellemző” válaszokban mutatkozott.

A teljes mintának a 60 százaléka jelezte, hogy korábban bántalmazták, és további 4 százalékot pedig jelenleg is bántalmaznak. Mivel az abúzus a leggyakoribb beutalási indíték, ezért nem meglepő a magas arány, az viszont meglepő, hogy 4 százalék a gondozás alatt is

veszélyben érezte magát. A kontrollesoport 5 százaléka állította, hogy korábban bántalmazták. A kérdés a félelemérzetre utalt, és nem biztos, hogy valóban az abúzust értették-e alatta. Első alkalommal 44 % jelezte, hogy megfélemlítették, illetve bántalmazták, majd később ez a szám lecsökkent 39%-ra, de ezt a változást szintén a módszertani hiba okozhatta.

Önellátás képessége

Nem meglepő módon sokkal nehezebb a „felnőtté” válás, a felnőtt életre való felkészülés, ha hiányzik a többség számára megszokott családi környezet. A család a legtermészetesebb szocializációs közeg, ahol elsajátítjuk általában a társadalom morális értékeit, megtanuljuk a közösség működési szabályait, az önellátást, a házi munkákat, az ügyintézés, a gazdálkodást.

A szakirodalom egybehangzó állításai szerint a gyermekvédelmi rendszerből kikerülő fiatalok általában felkészületlenek az önálló életre. Nagy eséllyel nem fejezik be a középiskolát, alacsony bérezésű állásokat töltenek be, nem tudnak függetlenedni a szociális rendszertől, illetve újra visszakerülnek.

A kutatók arra voltak kíváncsiak, hogy a fiatalok mennyire felkészültek az önálló életre, várják-e, hogy kikerüljenek a gondozásból, számítanak-e környezetük támogatására.

Az önellátás szintjének a mérését az életkorhoz kellett igazítani. A 10-13 évesek 47 százaléka el tudja magát látni némi segítséggel (kontrollesoport: 75%), 50 százaléka pedig most tanulja (kontrollesoport: 25%). Az idősebbek egyharmada nevezte magát kompetensnek az önellátásban (71% a kontrollesoportnál), 50% most tanulja (29% kontrollesoport esetében), 14% viszont nem érezte erre magát alkalmasnak.

Ezeknek az adatoknak az értelmezése elég kockázatos. Vannak gyerekek, akiknek egyszerűen nem adatott meg, hogy elegendő időt töltsenek el egy helyen ahhoz, hogy megtanulják ezeket a képességeket, és a családok is egymástól eltérően ítélik meg ezeknek a képességeknek a szükségességét.

Úgy tűnik, a fiatalabbak nagy része – a velük egykorúakhoz hasonlóan – elég segítséget kap, hogy el tudja sajátítani az önálló élethez szükséges gyakorlati tudást. Egyedül a vásárlásnál, a beágyazásnál és a fodrászhoz járásnál van lemaradásuk.

Az idősebbek kevésbé önállóak, lényegesen nagyobb lemaradásaik vannak. A kontrollesoport nagyobb hajlandóságot mutat a megtakarítások eszközölésében, önállóbb a mosás és a főzés területén. De ha ezeket az eredményeket kombináljuk az „igen, segítséggel” kategóriával, akkor mindkét csoportban körülbelül a gyermeke háromnegyede tudja ellátni a teendőket.

Mindkét korosztályra vonatkozó kérdések esetében:

A válaszok általánosságban megfelelték az elvártaknak. Az egyedüli gyengébb eredményt a villanykörte kicserélése mutatta. A megfigyelt fiatalok és a kontrollesoport eredményei itt is változatosak. A megfigyelt gyermekek magasabb értékeket értek el a takarítás, a mosogatás és a villanykörte cserélésében, ugyanakkor a kontrollesoportnál több volt a pozitív válasz az elsősegély nyújtásánál, az utcai telefon használatában. A két időszak alatt mindenütt javultak az értékek.

A felnőtt életben való eligazodás lényeges részét teszi az ügyintézés, a különböző okmányok, papírok, igazolások beszerzése. Kortól függetlenül elég lehangoló képet mutat a különböző hivatalok közötti eligazodás ismerete. Második alkalommal némileg javult az összkep, bár számos területen még mindig alacsony szinten mozog az igen válaszok aránya.

A rendszerből való kikerülés utáni életre vonatkozóan a lakhatásról, a pénzügyi tervekről, és ezeknek a realitásáról kérdezték a fiatalokat, 23% saját lakásban szeretne élni, 21%-nak még nincsen elképzelése, 19% másokkal akar összeköltözni.

Ha az eredeti elképzelései nem sikerülnének, akkor a gyerekek felének van más terve. (47%-nak nincs!). A kontrollcsoport természetesen másként gondolkozik, de az ő életükben a család, mint alternatíva adott. 30%-nak még nincsen elképzelése, de a nagytöbbség barátokkal szeretne összeköltözni, és 5% jelölt meg más megoldást.

Pénzügyi tervekkel kapcsolatosan a minta egyharmada jelezte, hogy gondolkodnak a lakás várható bérleti összegéről. A kontrollcsoportban kevesebben jelölték ezt meg, de az ő életükben ez nem is olyan fontos információ. Körülbelül egyharmaduk nem tudta értelmezni ezt a kérdést. A gondozott gyermekeknek csak 3%-a jelölte ugyanezt meg.

Azt is megkérdezték, hogy a szociális munkás mennyire érezte megvalósíthatónak a gyermekek elképzeléseit. A fiatalok 66%-a jelezte, hogy reálisnak találta az a terveit, ezzel szemben 4% szerint nem fogadta el, 22% nem tudta megmondani, hogyan viszonyul a gondozója a terveikhez. Az összehasonlítható adatok esetében a második időszakra már csak 62 százalék jelezte a szociális munkás támogatását (Itt T1 = 74%). Ez a jelenség utalhat a fiatalok szociális rendszertől való függetlenedési szándékaira is. Az is idetartozik, hogy a szociális munkások nagyobb százalékban elutasították azokat a terveket, amelyek az önálló életet egyedül, vagy a barátokkal együtt élve képelték el.

A gondozásba vett fiatalok nagyon speciális szükségletekkel rendelkeznek, és különösen sebezhetőek, amikor a korai független élet kihívásaival néznek szembe. Eltérően a velük egykorúaktól, sokszor nem számíthatnak családjuk támogatására.

Az önállósodásra vonatkozó kérdéskör érdekes képet rajzolt a gondozásban lévő fiatalokról. Bizonyos területeken családból élő társaikhoz viszonyítva rosszabb helyzetben vannak, de akad olyan terület is, ahol meghaladják a többséget. Nagyobb önállóságot mutatnak például a házimunkák terén, ugyanakkor a családban élők rendelkeznek helyzeti előnnyel: nagyobb eséllyel szerzik meg a jogosítványt, egyéb papírokat, jobban tudják használni a menetrendeket. Ezek az adatok rímelnék Maslow elméletére a szükségletek hierarchiájáról. A gondozott fiataloknak küzdeniük kell, hogy kielégítsék az alapvető szükségleteiket. A családban felnőőknek ez adott. Ebből következően, az utóbbi csoportnak több ideje jut az egyéb szükségletek kielégítésére.

A két időszak eredményeinek összehasonlítása szintén érdekes. Az adatok értelmezésében felmerül, hogy nem megfelelő az utánkövetés, a szociális munkások tevékenysége időben behatárolt, képtelenség minden elvárásnak megfelelni. Talán azok a gondozók, akik a fiatalokkal közelebbi kapcsolatba kerülnek, értékes segítséget jelenthetnek a feladat elvégzéséhez.

A „Looking After Children” rendszere azon a központi kérdésem alapul, hogy a gondozás során azt kapja-e a gyermek, amit akkor kapna, ha a szüleivel élne, kielégülnek-e fejlődési szükségletei. A program eszközei egy gyermekközpontú eredményre koncentrálnak azáltal, hogy napról napra követik a gyermek fejlődését. A projekt ezen aspektusa, amely a gyermek, mint önálló egyén fejlődését követi nyomon, informál a gyermekvédelmi gyakorlatról, és alapvető információkkal szolgál a gondozásban résztvevő gyermekek tapasztalatairól.

A „Looking After Children” rendszer nem egyszerű felsorolása a problémáknak, szükségleteknek. Párbeszéd, információ megosztás, egy cselekvési terv, amely feltételezi a gyermek és az ő életében legfontosabb résztvevők bevonását. Hatalmas felelősséget is jelent, minden beavatkozás, mert maga is következményekkel jár a gyermek életét illetően, így

lehetőség szerint a legtöbb információt összegyűjtve, az emberi élet legfontosabb dimenzióit figyelembe véve, a legszélesebb értelemben vett gondozást kell megvalósítani.

Az egyes fejlődési dimenziók igen eltérő képet mutatnak. Egyes területeken az átlagnak megfelelően teljesítettek, és tapasztalható volt javulás is a két felmérés között (ilyen például az egészség), de a vizsgálat számos ponton komoly lemaradást talált a gondozott gyermekek fejlődésében (ilyen az oktatás).